

LBRIS

We know
books

Gabriel-Virgil Rusu
Poveștile Transilvaniei

Cuvânt înainte de Anca Brășfălean

București, 2021

E I K O N

Cuvânt înainte	5
1. Aurul Daciei transilvane	9
2. Apele tămăduitoare ale Ardealului	13
3. Inelul Sfintei Kinga	17
4. Regele Matia și dreptatea	21
5. Plastografii Evului Mediu	25
6. „Omul de fier” al Transilvaniei	29
7. Muzică și voie bună la curtea princiară	33
8. Judecata abatelui	37
9. Odiseea lui Petru Cercel în Transilvania	41
10. O crimă pe Câmpul Turzii	45
11. Din Transilvania, în Virginia. Aventurile lui John Smith	49
12. Castelul cu inorogi	53
13. O nuntă princiară	57
14. Marele incendiu al Clujului	61
15. Alba Ecclesia. Comunitatea bunelor vecinătăți.	65
16. Povești din expediții militare	69
17. Turcul cel iubăreț și frumoasa secuiană	73
18. Despre adulter sau preacurvie	77
19. Românii din Transilvania în izvoarele vremii	81
20. Pinteia haiducul	85
21. Negustorii	89
22. O solie ardeleană la pașa de Timișoara	93
23. Miracolul armenesc din Transilvania	97
24. Ultimul zimbriu din codrii Transilvaniei	101
25. Stăpânul cel crud din satul Coasta	105
26. „Fatia Neagra”, un Zorro al Transilvaniei	109
27. Istorie, literatură și iubire la Brâncovenеști	113
28. Castelul din Carpații Transilvaniei	117
29. Minunea de sub Piatra Secuiului	121
30. Poveste de iarnă	125
Bibliografie	131

LBRIS *1. Aurul Daciei transilvane* books

In Dacia transilvană, cercetarea atentă și fidelă a rămășițelor dovedește limpede marele inventar al exploatării și mulțimea oamenilor ce se îndeletniceau cu extragerea metalelor [...] Uită-te la orașul „Auraria” al romanilor, numit în limba de azi româno-valahică Awrud (Abrud), o minune a naturii, cu satele vecine Cărpiniș și Bucium și cu valea numită Roșia după pârâul roșu, precum și la muntele nespus de înalt, cu surpătura minei boltite de odinioară, de o uriașă capacitate, mărturie necontestată a celei mai frumoase opere romane, care chiar și singură aduce dovada cea mai evidentă a măreției și a exploatării metalelor din Dacia! Afirmățiile îi aparțineau medicului Samuel Köleséri Junior devenit, la 1 octombrie 1692, inspector al minelor din Transilvania. Și avea perfectă dreptate!

Împăratul Traian a luat din Dacia învinsă o pradă atât de bogată în aur, încât și-a permis să-și construiască un măreț for în capitala imperiului, în vreme ce, tot după victoria împotriva dacilor, cursul aurului în Egipt a scăzut brusc. Un cronicar bizantin estima la 165.500 de kg. cantitatea de metal prețios strânsă de romani din regatul transdanubian, o cifră exagerată, desigur, dar care atestă o realitate: belșugul de aur capturat de oștile împăratului imediat după război. Stăpâni peste o mare parte a țării lui Decebal, romanii au început, odată cu anul 106 d.

Hr., administrarea bogățiilor solului și subsolului, acordând o atenție deosebită exploatarei zăcămintelor de aur din Carpații Occidentali. Organizarea producției și măsurile de pază intrau în sfera de atribuții ale unui *procurator aurarium* care-și avea sediul la Ampelum (azi: Zlatna), în timp ce aurul extras lua calea Romei, intrând în patrimoniul fiscului imperial.

Köleséri Junior deplângea soarta minelor rămase părăsite după retragerea romanilor, constatând cu tristețe că Dacia din zilele sale nu a îmbogățit cu comori subterane tezaurele principilor Transilvaniei decât în foarte mică măsură. Cercetările și observațiile lui se regăsesc în lucrarea „Auraria Romano-Dacica”, publicată la Sibiu în anul 1717. Fascinat de măreția Apusenilor, el exclama: *Aici munții de jur împrejur sunt atât de plini de belșugul tuturor bogățiilor, încât fac să crească în măruntaiele pământului rodnic comori ce nu sunt nevrednice de tezaurele regilor: căci acolo se desprinde în bucăți aurul nativ din vârfurile dezgolite ale munților, pe sub care, în văi, aleargă râuri limpezi și cristaline ce ies din acele culmi de munți încărcate nu numai cu nisip de aur, ci chiar - m-am încredințat eu însumi - de cinabru; în sfârșit, mulți bulgări de aur se găsesc în bogatele și desele băi de aur, adică în locuri de spălat aurul din întreg bazinul Arieșului.*

Aurul extras din munții Transilvaniei nu a lipsit cu totul în vremurile medievale. Principele Ioan Sigismund Zapolya îi făcea cadou sultanului Soliman Magnificul, în tabăra de la Belgrad, *talere de aur curat pline cu grămezi de aur, unele cântărind câte doi pouzi (pfund) și jumătate (un pfund=0,5 kg.); iar o bucată de aur, împărțită după varietatea dictată de capriciul naturii, înfățișa tocmai un arbust în jurul căruia curgea un râu de miere.* În anul 1591, a fost descoperită în adâncurile pământului o *bucată de aur curat prelucrată de natură în chip de coif scobit pe dinăutru și cântărind opt sute de galbeni în aur, pe care (principele Sigismund Báthóry) a umplut-o cu drugi de aur scoși din mine și a trimis-o în dar ducelui de Toscana (Ferdinand de Medici),* afirma Samuel Köleséri.

Și descoperirile, mai mult întâmplătoare, continuă: Ștefan Naláczi, mareșal al Curții princiare, susținea că *s-a găsit în micul râu (probabil, Valea Vințului) ce vine din munți și se varsă în Mureș, la trei mile mai jos de Alba, după o ploaie de vară, o bucată de aur solid întocmai ca o palmă omenească cu degete, în greutate de o livră*

(o livră=453 gr.), iar cu o bucată de aur nativ cântărind circa o jumătate de marcă, un popă român din Hunedoara a răscumpărat viața fiului său.

Revîrimentul activității miniere în Transilvania, pe baze organizate, se va resimți abia în perioada domniilor Mariei Tereza (1740-1780) și a lui Iosif al II-lea (1780-1790), în legătură cu crearea și dezvoltarea Tezaurariatului Montanistic în Imperiul Habsburgic. În acest context, odată cu redeschiderea unor galerii romane la Roșia Montană, anticul Alburnus Maior, au fost descoperite de către mineri peste 30 de tăblițe cerate, numite „cărți de lemn”, ce reglementau odinioară relațiile de muncă dintre administrație și băieși.

Munții noștri aur poartă, noi... rămânem cu poveștile despre zăcămintele celui mai prețios și mai râvnit metal din lume, descrise în „Auraria Romano-Dacica”, menționate în documentele vremii sau conservate în memoria colectivă a comunităților din Munții Apuseni.

Poveștile Transilvaniei există.

Dar, la fel ca aurul, ele trebuie descoperite.

Și le descoperim mereu...

LBRIS

We know
books

2. Apele tămăduitoare ale Ardealului

Anton Verancsics sau Verantius, un erudit de origine dalmată ajuns arhiepiscop de Strigoniu și vicerege al Ungariei Habsburgice, a locuit o vreme la Alba Iulia, lăsându-ne o excepțională descrierea a Transilvaniei, terminată după anul 1549: *Țara [...] are păduri umbroase, pline de farmec și este udată de râuri nesecate, și în tot locul se ivesc dealuri înSORITE, acoperite de vii [...]. Regiunea este de altminteri foarte potrivită pentru toate semănăturile și, dacă vrei să o compari cu acele regiuni ce se fălesc cu rodnicia gliei, cu îmbelșugarea bucatelor, cu mulțimea turmelor, cu râurile, izvoarele și cursurile lor de apă, cu blândețea aerului, în sfârșit, cu toate cele ce sunt pentru folosul omului, nu va rămâne mai prejos decât niciuna dintre ele și le va întrece pe cele mai multe.*

Transilvania este bogată nu numai în repere istorice și în peisaje spectaculoase, ci și în minuni naturale; adâncurile pământului produc multe ape vindecătoare pentru trup și suflet. *Sunt ape fierbinți sau reci, uimitor de felurite la gust și la miros, unele spre salvarea și altele spre prăpădul oamenilor și al vitelor* - se exprima călătorul Jaques Bongars în anul 1597. „Apa vie” sau „apa vieții” înseamnă o sumedenie de izvoare termale cu ape sulfuroase, oligominerale, clorurate, sodice, calcice sau sărate, cunoscute încă din antichitate și prețuite pentru efectele lor curative.

O inscripție de pe un altar roman descoperit la Germisara (azi: Geoagiu Băi, jud. Hunedoara), dedicat geniului împăratului și datat 155-157 d. Hr., atesta prezența lui Marcus Staius Priscus, *legatus augusti* al Daciei Superioare în zona termelor P. Aelius Marcellinus, *signifer et questor n(umeri) Brit(annicianorum)*, a închinat cu multă recunoștință, tot la Germisara, în anul 186 d. Hr., un alt altar lui *Nymphis Sanctissimus*, menționând despre sine că a scăpat dintr-o primejdie de moarte. Cunoscând atribuțiile vindecătoare ale nimfelor, patroanele izvoarelor curative de aici, este posibil ca Marcellinus să fi scăpat de o boală gravă făcând un tratament cu ape termale. Un alt reper taumaturgic al Daciei Romane era localitatea Aque (azi: Călan, jud. Hunedoara). Aici, la băile termale, lucra în calitate de pietrar un anume Diogenes Lapidarius, al cărui nume apare pe un fragment de fus de coloană descoperit în urma săpăturilor arheologice.

Însă cel mai frecventat loc înzestrat cu ape binefăcătoare din provincie a fost *Thermae Herculi* sau *Ad Aquas Herculi Sacras*, cunoscute sub numele de Băile Herculane. Romanii au edificat pe Valea Cernei temple, băi, monumente și statui închinat zeilor Hercules, Aesculapius sau Higea. Apele tămăduitoare erau personificate, așa cum rezultă din dedicațiile unor particulari către divinitățile *Fontes Calidi* și *Di aquarumse*, iar Herculane a constituit un important punct de atracție pentru aristocrația romană din Dacia. Un anume Titus B. a ridicat aici un altar închinat zeităților medicinei, fiindcă lunia Cryilla (probabil, soția ori fiica) s-a însănătoșit, după o infirmitate îndelungată, prin virtutea apelor termale și a puterii lor divine.

Nu există informații certe despre modul în care aceste ape erau exploatare în perioada secolelor întunecate ce au urmat retragerii aureliene, dar în mileniul al doilea, odată cu apariția scrisului de cancelarie și în condițiile în care Transilvania a fost vizitată de diverși călători străini, avem câteva mențiuni documentare în legătură cu izvoarele tămăduitoare din zonă. Teologul și diplomatul italian Antonio Possevino, unul dintre cei care au pus umărul la înființarea Colegiului iezuit de la Cluj, în anul 1581, analizând clima Principatului ardelean, constata că aceasta favoriza producerea mai multor boli, printre care și colica. *Dar mulți oameni se vindecă de la sine* - scria iezuitul în raportul său intitulat „Transilvania”, pe care l-a

înaintat superiorilor săi - *fie cu leacuri, fie cu băi deosebit de bune care sunt foarte multe și la Oradea și peste tot [...].* În schimb, prefectul comitatului Sáros, Georg Werner, era neîncrezător în efectele terapeutice ale gheizerelor de la Oradea: *Băile poartă numele Sfântului Ladislau, fie că aici s-a scăldat Sfântul Ladislau, fie că sunt închinare lăcașului său sfânt [...].* Prefectul confirmă că apele termale orădene sunt cele mai însemnate izvoare calde din regiune, însă crede că *este vorba mai degrabă de plăcerea lor îmbietoare, decât de virtuțile lor tămăduitoare, căci au o căldură prea plăcută și potrivită.*

Totuși, în anul 1629, principele Gabriel Bethlen, întors epuizat și bolnav din campania glorioasă în Ungaria Superioară, ce se înscria în seria evenimentelor militare ale Războiului de Treizeci de Ani, decide, la sfaturile medicilor Curții, să se trateze câteva zile în băile calde de la Oradea, sperând la o îmbunătățire a stării de sănătate. Prea târziu însă: dropica (*hidropizie*) de care suferea de ani buni se acutizase, aducându-i la scurt timp decesul.

Azi, stațiunile termale sunt nelipsite din proiectele de concediu ale contemporanilor noștri, iar poveștile istorice pot fi spuse și ascultate și printre aburii fierbinți ai apelor vindecătoare ale Transilvaniei.

Ele există, trebuie doar redescoperite...

